

dpb

DIVADLO
PETRA
BEZRUČE

richard III.

A man with a beard and a serious expression stands against a light blue background. He is wearing a white, semi-transparent, long-sleeved shirt with a red sash around his waist and a grey and white checkered skirt. His hands are covered in bright red blood, and there are small red spots on his shirt. The overall mood is dramatic and somber.

z shake- spearova životopisu

Narodil se ve Stratfordu nad Avonou 23. dubna 1564. V osmnácti letech se oženil s Anne Hathawayovou, s níž měl tři děti. Odjel do Londýna, kde se stal v roce 1594 jedním ze zakládajících členů a spolumajitelem divadelní společnosti Služebníci lorda komořího, v níž vystupoval nejen jako dramatik (a podílník), ale také jako herec. V roce 1599 se divadelní společnost přestěhovala do divadla Globe (Zeměkoule). Za svou rodinou se do Stratfordu vrátil na odpočinek v roce 1612 a o čtyři roky později zde 23. dubna zemřel.

z shake- spearova díla

komedie — Zkrocení zlé ženy / Komedie omylů / Marná lásky snaha / Sen čarovné noci

historické hry — Král Jindřich VI. / Král Richard III. / Král Richard II.

tragédie — Titus Andronicus / Romeo a Julie / Julius Caesar / Hamlet, princ dánský / Othello, mouřenín benátský / Král Lear / Macbeth / Antonius a Kleopatra

romance — Zimní pohádka / Bouře

autor — **william shakespeare**
překlad — **jiří josek**

režie — **janka ryšánek schmiedtová**
úprava textu a dramaturgie — **tomáš vůjtek**
scéna — **lucie labajová**
kostýmy — **katarína kováčiková**
hudba — **jakub kudláč**

richard III. — **lukáš melník**
vévoda z buckinghamu — **dušan urban**
hrabě rivers — **ondřej brett**
markýz z dorsetu, starosta — **jakub burýšek**
lord grey, šerif — **pavel kresta**
george, biskup — **Michal sedláček**
lord hastings — **irena křehlíková, j.h.**
lord stanley — **ondřej malý, j.h.**
sir richard ratcliffe, brakenbury — **milan cimerák**
sir william catesby, král edward IV. — **vojtěch řiha**
alžběta — **pavla gajdošíková**
margaret — **kateřina krejčí**
vévodkyně z yorku — **marcela čapková**
lady anna — **markéta matulová**
páže, první vrah, edward, posel — **sarah haváčová**
sir james tyrell, vrah, richard, posel — **daniela czudková, j.h.**

premiéra 18. listopadu 2016
v divadle Petra Bezruče

richard III.

**není těch
mrtvol
nějak moc?**

slovo překla- datele

Král Richard III. přímo navazuje na tři díly Krále Jindřicha VI. Završuje tak první historickou tetralogii, ve které Shakespeare vylíčil války „dvou růží“, boje mezi Lancastery a Yorky probíhající v letech 1455–1485 a zakončené vítězstvím Jindřicha, hraběte z Richmondu, který jako král Jindřich VII. nastolil vládu tudorovské dynastie.

Hra vznikla někdy mezi lety 1592–1594 a patří do raného období Shakespearovy tvorby. Zatímco tři díly Krále Jindřicha

VI. jsou psány rozmáchlým, kronikářským způsobem, Král Richard III. se soustřeďuje na příběh o vzestupu a pádu titulního hrdiny. Tím předznamenává největší Shakespearovy tragédie, jakými jsou Julius Caesar, Hamlet, Othello, Macbeth a Král Lear.

Obraz Richarda jako fyzicky i duševně pokřiveného člověka, jak ho dramatik pojímá, je z historického hlediska nespravedlivý. Dobový portrét ukazuje Richarda jako člověka vcelku pohledného, drobný tělesný defekt prý téměř odstranil usilovným cvičením. Pro zločiny, které se mu připisují, neexistují důkazy. Shakespeare ale není záměrným mystifikátorem. Přebírá výklad postavy ze soudobých pramenů, které z propagandistických důvodů očeňují poražené nepřátele a vítají nástup

Tudorovců na trůn. Z těchto pramenů je nejvýznamnější nedokončená Historie krále Richarda III. z roku 1513 od humanisty Thomase Mora a dále kroniky Hallova (1569) a Holinshedova (1577, 1587), které v podobném duchu sledují Richardovy osudy až po jeho porážku a smrt v bitvě u Bosworthu. Je pravděpodobné, že se autor nechal inspirovat i dalšími texty, jako byla anonymní básnická sbírka Zrcadlo pro vladaře, nebo balady tzv. stanleyovského cyklu. Někteří badatelé upozorňují i na anonymní hru Pravdivá tragédie Richarda Třetího vydanou tiskem v roce 1594, která se sice se Shakespearovým dramatem mnohdy dějově míjí, ale žánrově se s ním shoduje.

Shakespearův Král Richard III. je vystavěn na půdorysu

senekovské tragédie, ale přebírá i postupy lidového divadla. Zejména titulní postava má řadu společných rysů s personifikovaným Hříchem středověkých moralit. V mnohém ovšem připomíná i titánské zlosyny z dramát Tamerlán, Doktor Faust a dalších, které napsal Christopher Marlowe (1564–1593), Shakespearův současník, kolega a rival z konkurenční divadelní společnosti. Zatímco ale Marlowovy postavy zlosynů jsou nadlidská monstra konající s potěchou zlo pro zlo samé, Richard je postavou veskrze lidskou, a proto mnohem složitější a tajemnější. Je sice ve všem všude „darebák“, který se přes mrtvolu dere k moci bez sebemenších výčitek svědomí, Shakespeare ale neopomene ukázat kořeny a motivaci jeho krutého jednání. V Morově

Historii krále Richarda III. mohl už sice dramatik načerpat řadu podnětů pro psychologické vykreslení postavy, ale prohloubil je a umocnil pasážemi podle vlastní invence. Richard je pod svou suverénní maskou člověkem šířaným nejistotou a komplexem méněcennosti ze své fyzické podoby i nedůstojného postavení u dvora. Je v nitru zraněným dítětem ovládaným potřebou mstít se světu za všechna přikopání, jimiž musel projít. Je ale i hráčem, který se pouští do předem ztracených akcí, a když v nich zvítězí, sám žasne nad svými netušenými schopnostmi. Dokáže být neodolatelným svůdcem i neohroženým obráncem země před cizími vojsky. Dokáže se smát celému světu i sám sobě. Ale jako člověk, který neuznává žádnou vyšší autoritu než sám

sebe, žije jen pro přítomnou chvíli a přechodné extáze z momentálních triumfů. Ve chvíli, kdy se nejvyšší měrou naplní jeho ambice a on dál nemá, oč usilovat, ztrácí zájem. Tehdy začíná jeho pád. Na prahu smrti se jeho já tříští do tisíce protichůdných hlasů. Zůstává sám s vědomím, že až umře, „nikdo slzu neuroní“. A přece se umí v závěru znovu vzchopit a s výkřikem: „Království za koně!“ je zas připraven vsadit vše na jedinou kartu.

Věrohodnost titulní postavy je dána i morálně zdevastovaným prostředím, ve kterém se pohybuje. Kromě dětí se v Richardově okolí snad nenajde postava, která by byla bez viny. Richard je výjimečný pouze v tom, že spleť zločinů a křivd jde za svým cílem přímo a otevřeně. Žánrem tragédie, tématem

násilného převzetí královské moci i propracovanou psychologií titulní postavy, jejímž hnacím motorem je ctižádost, připomíná Král Richard III. o mnoho let pozdějšího Macbetha. Přesto jde o hry jiného druhu. Macbeth je především drama lidského svědomí, příběh o zrození zla v lidské duši. Král Richard III. je v první řadě drama politické. Popisuje v sevřeném dramatickém tvaru, bez dějových odboček, cestu k uchvácení trůnu a její politické i lidské důsledky. Při rekonstrukci historických událostí nešlo autorovi o faktografickou přesnost. Anglické dějiny mu posloužily hlavně jako varování pro současnost. Ve své první dramatické tetralogii ukazuje Shakespeare boj o politickou moc jako koloběh zločinu a trestu, v němž zlo plodí zlo a křivda se mstí novými

křivdami. Vítězství Jindřicha Tudora nad Richardem mělo tento řetězec násilí přetrhnout a nastolit v Anglii klid a mír. Nicméně jak nejednoznačná bývá od počátků Shakespearovy tvorby psychologie jeho postav, stejně daleko má k jednoznačnému výkladu i ideové vyznění této hry. Na to, aby mohla hra vyústit v politicky angažovanou oslavu předků vládoucí královny Alžběty I., je postava osvoboditele Jindřicha příliš málo heroická, zpochybněná jak jeho dvojníky na válečném poli, tak i skutečností, že přichází do Anglie v čele cizích vojsk. Naopak postava tyranského Richarda místy vzbuzuje až nepatřičné sympatie.

Téma historické spravedlnosti a naplnění osudu je ovšem v tomto dramatu dosti výrazné. Jeho zvěstovatelkami

i nositelkami jsou především ženské postavy, pojímané zde jako nejzjevnější oběti mužské politické hry, přestože ani ony nejsou prosty viny. Odstavená královna Margaret, která je ještě v předchozí části tetralogie ztělesňovala nelitostnou, mocichtivou saň, v Králi Richardovi III. vystupuje jako halasná výčitka utrpěné křivdy a svou kletbou předurčuje pád většiny protagonistů tragédie. Hra je v mnohém poplatná klasickým vzorům – je zde motiv msty, chór lkajících či klnoucích žen se stylizovanou dikcí plnou rétorických figur, titulní postava se spiklenecky světuje divákům se svými chystanými úklady a podobně. Zároveň ale autor svým uměním dokázal hranice žánru výrazně překročit. Shakespeare objevuje slovo jako hybatele dění. Velkou roli zde hrají kletba, pomluva, lichotka, zatímco vraždy

a násilí se cudně skrývají v zákulisí. Určujícím principem se stává divadelnost. Richard ostentativně střídá role a vtahuje ostatní do své hry. Jako herec a principál pak zažívá největší porážku, když občané Londýna častují jeho velkolepou produkci, nástup na anglický trůn, mlčením. Shakespeare objevuje i kouzlo výrazové pestrosti. Teatrální výstupy až rituálního vzývání střídá ve hře drsný humor a kousavá ironie, pasáže úchvatné obraznosti přecházejí v místa prostého a jímavého citu.

Král Richard III. představuje v Shakespearově tvorbě první výrazný mezník. Autor, který si už vyzkoušel své umění v žánrech tragédie, komedie i historické hry, dokázal v tomto dramatu naplnit staré formy novým obsahem a vytvořil nejen

živoucí ústřední postavu, ale vykreslil i pochmurný obraz světa, vydaného napospas dravé moci. Hra, která byla koncipována jako součást širšího cyklu, se tak osamostatnila a jako autonomní dílo dobývá dodnes světová jeviště.

Jiří Josek

**Když každý buran
je dnes šlech-
ticem, leckterý
šlechtic chová se
jak buran.**

William Shakespeare - Richard III.

Richard se šokující otevřeností prohlašuje padouštví za své osudové poslání. (...) Viděno prizmatem morálních her je Richard ztělesněná Podlost, která se tváří jako učiněná Ctnost. Všichni machiavelističtí padouši Shakespearových tragédií zakládají své kariéry právě na podvojnosti zdání a skutečnosti, avšak Richardův výkon je v tomto ohledu zcela výjimečný.

Právě z tohoto rozporu mezi tím, co je, a tím, co se zdá být, pramení nápadné histriónství všech Shakespearových padouchů. Každý z nich, ať už je to Richard, Jago nebo Edmund, předstírá a hraje divadlo, které dodnes nepřestalo diváky fascinovat. Richardův herecký talent je mimořádný a zvláště nápadně se projevuje v první části hry, to znamená v období Richardova mocenského vzestupu. Po

celá tři jednání Shakespearovy tragédie předvádí Richard jeden herecký výstup za druhým, přičemž neustále své herectví komentuje. Celou první polovinu hry můžeme vnímat jako sérii her ve hře inscenovaných Richardem. Richard v jednom kuse předvádí své herecké umění, zkouší, kam až může jít, a posléze vystupuje ze svých rolí a komentuje je. Jeho herecká akce je zvláště v první polovině založena na velmi úzkém kontaktu s divákem a na silném momentu překvapení. (...)

Mechanismus moci v této rituální tragédii by jistě nemohl fungovat bez lidí jako Richard. Zároveň by nemohl fungovat bez lidí kolem něho. A k těm nepatří jen jeho pomahači, jako například Buckingham. Alespoň částečnou odpovědnost za to, co se v Richardovi III. děje,

nesou (snad s výjimkou dvou nezletilých princů) všichni. Bez jejich zaslepené ctižádosti, zášti, marnivosti, lhostejnosti i slabosti, bez jejich mlčení by Richard neměl šanci. (...)

Richard III. není historická hra, ale tragédie o zločinu a trestu a o temných propastech lidského srdce. Dodejme, že je to politická tragédie, hra o vzestupu a pádu, kterou končí Shakespearův krvavý kolotoč anglických králů. I ve svých historických hrách a politických tragédiích je Shakespeare především divadelní básník konkrétních situací. Nevykládá dějiny z určitého předem daného úhlu pohledu, nesnaží se dávat dějinám a politice smysl. Naše dějiny – a ty novodobé obzvláště – však pořad dávají smysl Shakespearovým hrám.

Martin Hilský

Shakespeare je více než kterýkoliv jiný dramatický autor schopný zrcadlení. Neomaleně řečeno, donutí vás přiznat barvu a nést svou kůži na trh. Píšíce o něm, nebo inscenujíte ho, dáváme i bezděčně, mimovolně, takřka proti své vůli najevo, kde si stojíme, jak cítíme, prožíváme, jak smýšlíme, jak pojmáme nejen drama a divadlo, ale prostřednictvím jeho světa i náš současný svět.

téměř sympa- tický d'ábel

Anglický literární kritik John Palmer napsal v knize Shakespearovy politické postavy, že Richard sice není ani dobrý, ani milosrdný, ale jinak má všechny možné sympatické vlastnosti. „Je chrabrý, vtipný, vynalézavý, veselý, pohotový, sám k sobě tak upřímný, že to až odzbrojuje, a k svým nepřítelům tak lživý, že to až strhuje.“ Jiní vykladači

sice nebyli tak očarováni Richardovým uhrančivým zjevem, ale rozhodně nikdo mu nemohl upřít alespoň dvojí: odvahu a humor. Zvláště poslední z těchto vlastností zasluhuje zdůraznění, protože právě ona nejlépe odlišuje Richarda od machiavelistů Marlowových a mění ho z grandiózní abstrakce zla v člověka z masa a z krve. Je to tím pozoruhodnější, že už v Jindřichu VI., ve scénách povstání Jacka Cada, bylo lze vyzorovat, jak Shakespeare používá humoru k zlidštění svých dramatických postav. Richard ovšem na rozdíl od Cada a jeho druhů není předmětem, nýbrž nositelem humoru. A jeho humor má zcela osobité ražení: je kousavý, ironický, satirický a nejčastěji ze všeho cynický. Nelze také neslyšet, že v Richardově smíchu ní téměř výlučně pouhý výsměch

všem lidským ctnostem i slabostem. Stejně tak jeho odvaha nenese s sebou vpravdě nic kladného, protože neslouží k ničemu jinému než k ještě bezohlednějšímu a nestoudnějšímu provádění zločinných plánů. Obě tyto vlastnosti byly odedávna v pověrečné fantazii téměř výlučně přisuzovány satanovi, takže vlastně jen ještě zvyšují Richardovu ďábelskost a nelidskost. Ale zároveň i činí Richarda postavou, která nám sice nemusí a dobře ani nemůže být sympatická, avšak rozhodně nám je lidsky pochopitelná a někdy až nebezpečně blízká. Vždyť i veskrze ďábelské vlastnosti se nezrodily nikde jinde než v lidské představivosti a představují tudíž hyperbolicky pojaté negativní rysy lidského rodu. Jakkoli tedy se to může zdát protismyslné, je Richard současně

ďábelštější i v určitém smyslu lidštější než machiavelisté Marlowovi. Ti v nás konec konců nevbuzují přes všechny svůj křik a děs ani tak velký strach, protože působí dojemem neskutečným, teatrálně strojeným, bombasticky nadneseným. Tím, že postrádají humor, vtip a ironii, připomínají často velkorysé sice, ale strnulé a neživotné, nadlidské a nelidské sochy. Kdežto Shakespearův Richard nás děsí právě proto, že i ve své ďábelskosti je až děsivě podoben živoucímu člověku.

Zdeněk Stříbrný

inspice **michal weber** / nápověda **miroslav kudela** / rekvizity **marie křehlíková** / garderoba **renata pytlíková** / vlásenky **eva radová** / světla **jiří müller** / zvuk **pavel johančík** / šéf výroby **hynek petrželka** / jevištní mistr **filip kapusta** / technika **pavel kresta, martin plichta, filip bajger**

program vydala divadelní společnost petra bezruče, s.r.o., k druhé premiéře sezóny 2016–2017
textová část programu **kateřina menclerová** / fotografie **petr hrubeš, lukáš horký** / grafický návrh plakátu a programu **jan kulich** / vytiskl AFprint, ostrava

divadlo petra bezruče provozuje divadelní společnost petra bezruče
ředitel **jiří krejčí** / umělecký šéf **janka ryšánek schmiedtová** / manažer **tomáš suchánek** / tajemnice uměleckého provozu **alena punčochářová** / propagace a pr **michaela kubicová**

autorská práva k překladu vlastní jiří josek

v programu bylo citováno ze studií jiřího joska (předmluva k překladu krále richarda III., romeo 2006), martina hilského (shakespeare a jeviště svět, academia 2010), zdeňka stříbrného (proud času, karolinum 2005) a milana lukeše (mezi karnevalem a snem, divadelní ústav 2004) / všechny texty byly kráceny

divadlo je provozováno za finanční podpory statutárního města ostravy a moravskoslezského kraje, projekt se uskutečňuje za finanční podpory ministerstva kultury ČR

OSTRAVA!!!

www.bezruci.cz